

Dr. Ekrem Tucaković završio je studij perzijskog jezika i književnosti, magistrirao je na polju književnohistorijskih nauka, a doktorirao na temi: *Odnosi s javnošću u funkciji ostvarenja cilja Islamske zajednice*. Kao koautor objavio je knjigu *100 bošnjačkih imama iz perioda 1912-2012*, te više stručnih radova i novinskih članaka. Od 2006. godine obavljao je dužnost urednika Rijasetovog web-portala www.rijaset.ba, a potom rukovodioca Službe za odnose s javnošću Rijaset Islamske zajednice, te od 2015. godine bio je glavni i odgovorni urednik islamskih informativnih novina „Preporod“. Trenutno je na dužnosti šefa Odjela za visoko obrazovanje, nauku i kulturu Uprave za obrazovanje i nauku Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

E-Mail: ekremtucakovic71@gmail.com

Dr. Ekrem Tucaković finished his studies of Persian language and literature, obtained his Master's Degree in literary history, and his Doctorate in *Public Relations in the Service of the Realization of the Islamic Community's Goals*. As a co-author, he published the book: *100 Bosniak Imams from 1912-2012*. He has written several professional papers and newspaper articles. Since 2006 he has been the editor-in-chief of the Riyasat web portal <http://www.rijaset.ba> as well as the head of the Public Relations Department of the Islamic Community in Bosnia Herzegovina. Since 2015 he has been the editor-in-chief of the semi-monthly informative newspaper „Preporod“ (*The Revival*) of the Islamic Community. Currently he is the Head of Department of Higher Education, Sciences and Culture of the Directorate for Education and Science of the Riyasat of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina.

E-Mail: ekremtucakovic71@gmail.com

Autorica je u knjizi *Islam i ljudska prava* pokazala mnogostrukost islamske misli, koju se ni o kojoj temi, pa tako ni o osjetljivoj temi ljudskih prava, ne može shvatiti pojednostavljeno, u crno-bijelom kontrastu. Ona otvara uvid u postojanje žustre polemike unutar samoga islama, osvjetljuje neke razlike u tumačenjima islamskih svetih tekstova, te islamsku misao o temi ljudskih prava čitatelju – možda po prvi put na hrvatskom jeziku – predstavlja s naglaskom na njezino bogatstvo i unutarnje napetosti, a ne na kontroverznosti. Postoje, dakako, i kontroverzna shvaćanja koja autorica ne izbjegava, nego adresira i objašnjava. Ova knjiga nije pisana sa stajališta kritičnosti prema islamu, ali ni sa stajališta plitke apologetike. Ovo je ozbiljna studija u kojoj su osjetljiva pitanja obrađena na osjetljiv način.

izr. prof. dr. sc. Boris Havel

Knjiga *Islam i ljudska prava* predstavlja pionirsku studiju unutar hrvatskih društvenih znanosti s obzirom na to da važna tema islama i ljudskih prava do sada unutar naše znanstvene zajednice nije diskutirana na ovako obuhvatan način. Pozicija koju autorica brani je ona progresivne islamske misli koja se ne temelji na pukoj prilagodbi temeljnih vrijednosti islama liberalnom poimanju ljudskih prava, već poziva na otvoreni dijalog (otvorenu razmjenu) između liberalne i islamske tradicije o temeljima i sadržaju univerzalnih ljudskih prava. Takva strategija, naravno, podrazumijeva spremnost obju tradiciju mišljenja da uvažava argumente druge strane, te da prilagode neke od svojih vlastitih argumenta s ciljem postizanja konsenzusa oko ljudskih prava koja bi se time približila idealu univerzalnosti.

prof. dr. sc. Enes Kulenović

Ovakve knjige nema u Hrvatskoj. Dijalog dvaju različitih shvaćanja ljudskih prava višestruko nadmašuje okvir teorijsko-teološke rasprave i postavlja pitanja suživota uzajamnog respekta pojedinaca i grupa koje na značajno različit način razumiju smisao ljudskog života. Tema je relevantna i ostat će relevantna još godinama te će buditi interes kako znanstvene tako i šire javnosti. Vrijednost ove knjige nalazi se i u činjenici što se zadržava na proceduralnim normativnim rješenjima: čitatelju i čitateljici nudi postupke i procedure kojima bi se dijalog između različitih tradicija mišljenja oko ideje univerzalnih ljudskih prava trebao odvijati, bez da pokušava nametnuti savim konkretna rješenja kojima bi takva vrsta dijaloga trebala rezultirati. Sama tema, kao i teza o otvorenoj razmjeni koju autorica zagovara u svojoj knjizi, neizbježno zahtijeva multidisciplinarnu uvide iz područja teologije, povijesti, epistemologije i komparativnih religijskih studija. U konačnici potrebno je spomenuti i činjenicu da se u ovoj knjizi predstavlja tema koja je, u kontekstu hrvatske politologije, pionirska.

prof. dr. sc. Zoran Kurelić

www.ljevak.hr

Ajla Čustović

Islam i ljudska prava

LJEVAK

Islam i ljudska prava

Ajla Čustović

LJEVAK

datum prijema / date of receipt: 9.10.2022.

datum prihvatanja / date of acceptance: 20.11.2022.

DOI: <https://doi.org/10.52510/sia.v3i2.54>

Ekrem TUCAKOVIĆ

TAČKE NAPETOSTI U RAZUMIJEVANJU KONCEPTA LJUDSKIH PRAVA

Prikaz knjige: Ajla Čustović, *Islam i ljudska prava*, Zagreb, Ljevak, 2022, str. 343.

POINTS OF TENSION IN THE UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF HUMAN RIGHTS

Book review: Ajla Čustović, *Islam and Human Rights*, Zagreb, Ljevak, 2022, p. 343.

PRIKAZ
REVIEW

TAČKE NAPETOSTI U RAZUMIJEVANJU KONCEPTA LJUDSKIH PRAVA

Prikaz knjige: Ajla Čustović, *Islam i ljudska prava*,

Zagreb, Ljevak, 2022, str. 343.

Koncept ljudskih prava od polovine 20. stoljeća postao je iznimno značajno i prvorazredno globalno pitanje u području političke prakse i međunarodnih odnosa koji snažno zadire u ključna društvena i kulturna pitanja cijelih društava te transformira njihov vrijednosni sistem i kulturu (pitanje individualnih i kolektivnih prava, privatnosti, braka i porodice, spola, kulture života). Na temelju koncepta i prakse ljudskih prava vrši se karakterizacija cijelih društava, kultura i religija i određuje njihovo mjesto u globalnoj zajednici nacija i država.

Knjiga Ajle Čustović *Islam i ljudska prava* u fokus stavlja ovo aktuelno i važno pitanje savremenog svijeta i nastoji komparativističkim pristupom dvjema različitim moralnim i intelektualnim tradicijama učiniti fenomen ljudskih prava mjestom pomirenja i produktivnog susreta tih tradicija. Temeljna rasprava u knjizi kreće se oko koncepta ljudskih prava kako su ona formulirana u Općoj deklaraciji Organizacije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, usvojenoj 1948. godine, i Deklaraciji ljudskih prava u islamu, usvojenoj u Kairu 1990., koja odražava islamsko viđenje. Općom deklaracijom garantiraju se jednaka i neotuđiva prava svim ljudima bez obzira na spol, naciju, rasu i vjeru, s ambicijom univerzalne primjenjivosti, dok se Deklaracija ljudskih prava u islamu uzima kao islamska alternativa, u kojoj su prava za razliku od sekularnog pristupa u Općoj deklaraciji, utemeljena na Božijoj riječi.

U Općoj deklaraciji je fokus na pojedincu, a u Kairskoj deklaraciji na društvu, Opća deklaracija naglašava “prava”, a Kairska “odgovornosti”, čime se prigovara da ljudska prava u islamu nisu prava nego obaveze (19). Kairska deklaracija

definira prava pojedinca kao vjerske obaveze i odgovornosti čijim ispunjavanjem pojedinac stječe prava. Razlika, kako primjećuje autorica, dolazi do izražaja u tri tačke napetosti: pravu na slobodu vjere, pravu na slobodu mišljenja i izražavanja, te (ne)jednakosti žena (19).

Opća deklaracija garantira slobodu vjere i slobodu njene promjene, a Kairska slobodu vjere ograničava na pravo muslimana da budu muslimani, da ih se ne navodi na promjenu vjere ili nevjerstvo i pritom se poziva na *Šerijat*.^{*1} Pozivanje na *Šerijat* je za autoricu problematično jer nema jedinstvene verzije *Šerijata* a provođenje šerijata kao zakona države ili nadnacionalnog zakona poništava vjerski autoritet *Šerijata*, jer muslimani šerijatu mogu biti privrženi samo kroz slobodu vjerovanja – “vjerovanje ne može biti prisilno jer onda nije vjerovanje” (20). Nadalje, pozivanjem na šerijat, Kairska deklaracija dovodi u pitanje samu univerzalnost ovih prava, umjesto jednakosti svih ljudi podrazumijeva samo jednakost onih koji vjeruju u Boga. Međutim, i tu se javlja problem budući da nema središnjeg vjerskog autoritet, pa “postoji bezbroj verzija islama koje su jednako autoritativne” (20).

Autorica se zalaže za dijalog između različitih tradicija koje moraju pokazati fleksibilnost i spremnost za promjenu, što ističe kao glavnu tezu knjige, jer samo tako nešto “može biti univerzalno” (43). Kritičko preispitivanje pristupa ljudskim pravima u liberalnoj (zapadnoj) i islamskoj moralnoj tradiciji vrši kroz metodološke okvire *otvorene*

¹ Arapski *Šarī‘ah*. Međutim, ovdje zadržavamo kolokvijalnu upotrebu na bosanskom jeziku “*Šerijat*”.

razmjene i dijaloga, istodobno se zalažući za unutarmuslimanski razgovor o tačkama napetosti između islama i Zapada u području ljudskih prava (43). Ističe da cilj knjige nije “ponuditi rješenje i odgovore”, jer ih nema. “Stoga je smisao moje knjige proceduralno, a ne sadržajno rješenje, ona je pokušaj da se iz političke teorije otvori zajednički prostor za dijalog tako što se kritički preispituju diskursi koji monološki apsolutiziraju diskurs o ljudskim pravima” (43).

Autorica tri tačke napetosti između islama i liberalnog razumijevanja ljudskih prava (Opće deklaracije UN i Kairske deklaracije) po pitanju slobode izražavanja, slobode vjere i (ne)jednakosti žena analizira kroz četiri vrste diskursa koje definira sljedećim terminima: nekompatibilistički diskurs (islam je nekompatibilan i ne može se reformirati); kompatibilistički diskurs (reformirati islam kako bi postigao kompatibilnost); revivalistički diskurs (islam je savršen sistem); diskurs progresivne islamske misli (univerzalnost ljudskih prava je i kur'anski koncept i treba reformirati *Šerijat*). Oba diskursa liberalne moralne tradicije, unatoč razlikama, dijele isto uvjerenje o normativnom karakteru Opće deklaracije, dok oba diskursa islamske moralne tradicije, revivalisti i progresivna islamska misao, unatoč mnogim razlikama, dijele važnu odliku o utemeljenosti univerzalnih ljudskih prava u Kur'anu (25).

Kritičko preispitivanje nekompatibilističkog, kompatibilističkog i revivalističkog diskursa u metodološkom smislu izvodi se kroz razlikovanje *otvorene* i *vođene razmjene* prema postavkama Paula Feyerabenda. U *otvorenoj razmjeni* nijedna tradicija ne nameće svoje vrijednosti, u susretu ne postoji ambicija da se druga tradicija uvjerava dok ne prihvati stajalište druge tradicije, poštuje se pojedinac i sve tradicije, interakcija je ravnopravna, spontana i slobodna. U *vođenoj razmjeni* debata se vodi prema unaprijed postavljenim pravilima jedne tradicije (39-40). Autorica se zalaže za *otvorenu razmjenu*, uz kombinaciju metodološkog pristupa Davida Bohma i njegove diferencijacije

između rasprave i dijaloga, na način da dijalog karakterizira zajedničko sudjelovanje bez želje da se neko pobijedi, a rasprava predstavlja natjecanje u kojem je sudionicima cilj pobijediti.

Knjiga je podijeljena u pet poglavlja. Nakon uvoda, u prvom poglavlju propituju se ideje i stavovi predstavnika nekompatibilističkog diskursa Samuela Huntingtona, Bernarda Lewisa, Daniela Pipesa, Jacka Donnellyja i dr., i njihovo uvjerenje o nepomirljivosti islama s idejom univerzalnih ljudskih prava, nemogućnosti reforme islama pa time i postizanja kompatibilnosti, jer islam promovira neravnopravnost između muškaraca i žena, muslimana i nemuslimana, pogotovo kada se radi o nevjernicima i otpadnicima od vjere, dijeli ljude na muslimane i nemuslimane, dijeli svijet na islamski i neislamski, pa je “prijetnja svakom nemuslimanu” (57).

U drugom poglavlju raspravlja se o kompatibilističkom diskursu čija je glavna teza da je liberalno razumijevanje ideje univerzalnih ljudskih prava standard koji islam kroz reformu tek treba dosegnuti. Ann Elizabeth Mayer, Thomas M. Franck, Michael Ignatieff, Alain Pellet, Ayaan Hirsi Ali, Sam Harris, Eva Brems ključni su autori čije se ideje obrazlažu u ovom poglavlju.

Kritika nekompatibilističkog i kompatibilističkog diskursa kroz prizmu progresivne islamske misli treće je poglavlje u kojem se odbacuje prvi diskurs zbog svog apsolutističkog i ultimativnog stava, a kompatibilistički diskurs zbog poimanja univerzalnosti ljudskih prava kao vrijednosno neutralnih i normativnih, dok je liberalno razumijevanje ljudskih prava unaprijed postavljeno kao “standard prema kojem se islam mora reformirati i prilagoditi”. Usto, kompatibilisti svoju tradiciju smatraju naprednijom, modernijom i superiornijom, čime se onemogućava ravnopravan dijalog (68).

Četvrto poglavlje preispituje revivalistički diskurs na temelju stavova Sayyida Abul Ala Mawdudija, Sayyida Qutba, ajatolaha Khomeinija i Yusufa al-Qaradāwija i dr. Njihova ideja ljudskih prava, smatra autorica, ne počiva

na ideji jednakosti svih ljudi i pada na tri testa: slobodi vjere, slobodi izražavanja i (ne)jednakosti žena (128), zato “revivalistički diskurs sam sebe eliminira iz dijaloga – jer dijalog podrazumijeva da su svi njegovi sudionici ravnopravni. Retorika bolje i nadmoćnije tradicije lišava revivalistički diskurs mogućnosti razumijevanja i prihvatanja drugih, jer uvjereni da zbog Božije riječi posjeduju jedini Istinu – od drugih sudionika traže prelazak na islam ili ih odbacuju kao 'zalutale'. Revivalisti islam vide kao savršen i kompletan sustav, koji sadržava sve što je potrebno za život pojedinca, društva i same države, držeći kako to vrijedi za sve ljude na svijetu, a ne samo za muslimane” (127).

Peto je središnje poglavlje i govori o progresivnoj islamskoj misli. Temelji se na radovima Abdullaha al-Na'īmija, Khālida Abū al-Faḍla, Bassama Tibija, Ahmeda Sachedine, Moḥammeda Hāšima Kāmaliya, Reze Aslana, te feminističkih autorica Riffat Hassan, Asme Barlas, Laleh Bakhtiar, Zibe Mir-Hosseini, Hadija Mubaraka, Amine Wadūd i dr.

Simpatije autorice ove knjige su na strani protagonista ovog diskursa. Vidi ih kao medijatore između dva razumijevanja ljudskih prava. Njihovi stavovi su da sve tri slobode postoje u islamu i zajamčene su od Boga, ali se interpretacijski proces mora ponovo otvoriti a *Šerijat* svesti na moralni kodeks kojem se musliman predaje kroz prakticiranje slobode vjerovanja u vjerski neutralnoj državi koja štiti prava svih (189). Zagovaraju vjerski neutralnu državu, ne vide sukob između Kur'ana i ljudskih prava, ali vide sukob između šerijata i ljudskih prava (322). Opća deklaracija ljudskih prava vrijednosno nije neutralna, zbog čega nije normativnog karaktera, a njeno nametanje kulturni je imperijalizam. *Šerijat* nije proizvod Božije providnosti, nego ljudske interpretacije, što ga otvara k novim interpretacijama, dopunama i doradama i nikad nije bio i ne može biti zakon države, on je moralna uputa koje se muslimani, ako žele, mogu pridržavati u vjerski neutralnoj državi (187). Ovaj diskurs je produktivan za dijalog islama i liberalnog razumijevanja ljudskih prava, zaključuje

autorica. Progresivni islamski teoretičari “imaju nimalo laganu zadaću: s jedne strane, zbog svojih sekularnih pogleda na vjeru smatraju se pozapadnjenim i nekompetentnim govoriti o islamu, a s druge strane, zbog pridržavanja islamskih vrijednosti i onoga što propisuje Sveta knjiga, liberali ih često opisuju kao one koji izvodeći umne akrobacije u interpretaciji Kur'ana žele postići prividnu kompatibilnost te se tako ispričavaju u ime islama” (43).

Knjiga *Islam i ljudska prava* je višestruko zanimljivo, aktuelno i korisno štivo koje otvara nove perspektive sagledavanja koncepta ljudskih prava unutar različitih tradicija. Autorica, koja formalno ne posjeduje više i visoko teološko obrazovanje, pokazala je dobro poznavanje i elaboraciju ove veoma kompleksne problematike, koja je često izvor tenzija na globalnom nivou. Stoga autorica zaslužuje pohvale, posebno za korisno sučeljavanje dvaju različitih intelektualnih, duhovnih i moralnih tradicija koje su u svijetu globalizacije osuđene na izvjesni odnos, a autorica snažno zagovara da to bude odnos dijaloga i saradnje. Stoga, “ova knjiga zagovara interpretaciju, kontekstualno čitanje Kur'ana i idžtihad kako bi se ustvrdilo da Kur'an ni islam nisu oprečni ideji univerzalnih ljudskih prava” (24). U toj želji se oslanja na progresivnu islamsku misao, pri čemu je svjesna, kako kaže, da ta verzija islama nije normativni, dominantni islam. “Normativni islam je ono što islam jest kroz ono što propisuju glavne pravne škole, a progresivni autori opisuju islam kakav bi on trebao, ali i može biti i islam kojem u konačnici težim. To činim bolno svjesna kako ovakav rad ne bih mogla napisati u nekoj od islamskih zemalja a da me se ne etiketira kao heretika ili nevjernicu. Ipak, radu nisam pristupila iz teoloških težnji, nego iz političko-teorijskih, u želji da ukažem na to kako u islamskoj moralnoj tradiciji postoji uporište koje odražava poruku jednakosti svih, te tako pomirim dvije moralne tradicije kojima pripadam” (325).

Postavljeni metodološki okvir dobro služi željenom cilju rada, ali je istodobno i limitirajući za šire uključivanje središnjeg toka

islamske misli i proširenje rasprave. Autorica priznaje da je to svjesno učinila i da nije imala ambicije teološke prirode. U radu je naglašena sumnjičavost prema tumačenju onih hadisa kojima revivalisti potkrepljuju svoje stavove o tačkama napetosti u području ljudskih prava. Upitne su tvrdnje da se šerijat nije mijenjao od devetog stoljeća, a opetovano naglašavanje slobodne interpretacije (vjera je interpretacija) predstavlja provokativni izazov za ortodoksnu islamsku misao. Doduše, autorica razlog tome vidi u nepostojanju središnjeg vjerskog autoriteta što svaku interpretaciju čini jednako važećom (24-25).

Neki od autora koji su označeni akterima progresivne islamske misli, ipak su, s pravom ili ne, u središnjem pravnom i teološkom islamskom mišljenju prije percipirani akterima “disidentskog mišljenja”, nego progresivnog.

Međutim, neka od pitanja koja su u knjizi naznačena zasigurno su relevantna i savremeno islamsko normativno mišljenje morat će se njima predano baviti. Da li *Šerijat* prvenstveno štiti dobrobit i prava zajednice, a ne dobrobit i prava pojedinca? Stoji li tvrdnja da pravo na slobodu vjerovanja imaju samo oni koji vjeruju u ono što zagovara, vjeruje i prakticira dominantna struja u islamskoj jurisprudenciji (20), a slobodu izražavanja imaju samo muslimani koji slijede verziju *Šerijat* koju provodi država u kojoj oni žive? Ako su ljudska prava u islamu univerzalna, data od Boga svim ljudima bez obzira na razlike među njima, kako neke interpretacije dijele čovječanstvo na muslimane i nemuslimane, tretirajući jedne kao ljude, a druge kao “bića drugog reda” (66)? Koji je odgovor na konstataciju: “Tvrditi da su ljudska prava u islamu univerzalna (da počivaju na jednakosti svih) podrazumijeva to da nemuslimani, nevjernici, mnogobošci i žene imaju jednaka prava kao i muslimani muškarci” (323)? Muslimanski autori tvrde da je Bog ljude stvorio jednakima, znači li to da je “na muslimanima samim da interpretacijama tu jednakost i potvrde (326)? Na koji način “*Šerijat* ponovo mora biti predmet preispitivanja, interpretacije i egzegeze u unutarnjem diskursu među

muslimanima te se novim interpretacijama treba utvrditi i potvrditi univerzalnost ljudskih prava u islamu – prava koja počivaju na jednakosti svih, bez obzira na razlike među njima” (320)? Koji je odgovor uleme na metodološke pristupe čitanju Kur'ana prema kojima jedni pronalaze dijelove Kur'ana koji podupiru moderna načela ljudskih prava, dok drugi pronalaze druge dijelove koji su im oprečni, nerijetko interpretacije istog ajeta rezultirale su oprečnim stavovima kojima se ujedno podupire i krši moderno načelo ljudskih prava (320)? Koliko se ozbiljno shvata tvrdnja o nemogućnosti muslimana da se dogovore između sebe šta je islam i ko to određuje iz čega nekompatibilisti izvlače zaključak o nemogućnosti dogovora muslimana s ostatkom svijeta (52)? Nepostojanje središnjeg vjerskog autoriteta na više mjesta se u knjizi naglašava kao problem i kamen spoticanja, zbog čega autorica ističe “dopustila sam sebi slobodu da islam progresivnih islamskih autora tretiram kao normativni, dominantni islam, iako on to nije” (32), držeći da je islam progresivnih islamskih mislilaca primjereniji i razumniji za dijalog o ljudskim pravima.

Također, akteri liberalnog razumijevanja ljudskih prava duguju odgovore kako je moguće govoriti o univerzalnim ljudskim pravima ako vjerske i kulturne razlike i vrijednosti jednih nisu sačuvane od ismijavanja i uvreda, a njihova vjera se poistovjećuje s terorizmom (255)? “Ako je pravo na slobodu govora apsolutno, onda nitko ne može biti povlašten, ali kako to ono nije, onda se s jednakim poštovanjem treba odnositi i prema onima koji njeguju drugačije vrijednosti od nas, pa čak i ako je njihova vrijednost u sukobu s našim vrijednostima. U ovakvim primjerima čini se da se sukobljuju dva ljudska prava: pravo da izrazimo vlastito mišljenje i pravo da ne budemo žrtve predrasuda. No, ili smo od predrasuda zaštićeni svi ili nije nitko, ideja jednakosti svih podrazumijeva i jednako poštovanje dostojanstva drugih” (259). Nije pametno ignorirati islamski prigovor Općoj deklaraciji da ona nije kulturno neutralna i neovisna o tradiciji na čijim je temeljima nastala, što dovodi u pitanje “univerzalnu

primjenjivost tih prava, držeći da njihov normativni karakter vrijedi samo za ona društva na čijim su vrijednostima nastala” (69). Ako ima univerzalističku prirodu, “slobode i prava koje jamči trebale bi biti otvorene za preispitivanje i dijalog” (325). Dijalog koji se vodi prema unaprijed postavljenim pravilima i standardima jedne strane nije dijalog nego “monolog koji srlja u kulturni imperijalizam” (43).

Knjiga *Islam i ljudska prava* je istinski intelektualni i teorijski izazov za islamsku pravnu misao (*fikh*), ali ne samo za nju. Ajla Čustović napravila je hrabar iskorak i nadati se da će njena knjiga biti poticaj drugim autorima, posebno muslimanskim, da koncept ljudskih prava u islamu sagledavaju u kontekstu njihove univerzalnosti i dobrobiti za sve. Ako je Muhammed, a.s., milost svjetovima, onda i islamski koncept ljudskih prava mora biti milost svima zato što su ljudska bića i unikatna Božija kreacija. Ali ne samo na verbalnoj razini, nego i u praksi.

Autorica na poseban način zaslužuje priznanje za uloženi trud i to što je, između toliko drugih tema a s obzirom na sredinu u kojoj živi, izabrala za predmet svoga istraživanja ljudska prava u islamu i nastojala u njima razotkriti univerzalnu prirodu. Tema ne samo da nije popularna i lahka, nego je i znatno tabuizirana i na Istoku i na Zapadu iz posve različitih razloga. Naročito je vrijedno istaći da je ovo prva autorska knjiga na južnoslavenskim jezicima koja pokušava teorijski i metodološki, i to čini veoma uspješno, postaviti okvir za razumijevanje islama i ljudskih prava iz rakursa savremenosti.

